

EESTI RISTLEJATE LENNUKI JA VAMBOLA SEIKLUSED PERUU SÕDADES

horisont

HOSPITALIITIDE
KANTS
RHODOSEL

1/2026 • VEEBRUAR-MÄRTS • HIND 6.90

**Geenid aitavad
tuvastada
depressiooni
tüüpi**

**KARU PIIBLIS
HIRMUTAB
KURJUSE
JA KAOSE JÕUNA**

**KUIDAS
TEKKISID NOORES
UNIVERSUMIS
ÜLIRASKED
MUSTAD AUGUD?**

SISUKORD

- 3 |** Herpesviirused on koos inimestega arenenud tuhandeid aastaid
- 4 |** Tehisaru aitab avastada neeruvähki kiiremini
- 6 |** Millest kõnelevad Siberi mammutite luud?
- 8 | VIKINURK**
Teadusfotokonkursil sai Horisondi eripreemia pilt California udukogust
- 10 | KOIT RIKSON**
Eesti mereväehävitajate Lennuki ja Vambola teenistus Peruu
Osa Peruu mereväe uuenduste programmist oli sõjalaevade ostmine. Plaan osta laevad Eestist tekkis Peruul Colombia mereväe eeskujul.
- 18 | INTERVJU**
Kahel depressiooni diagnoosiga inimesel ei pruugi olla ühtegi kattuvat sümptomit
Tartu ülikooli neuropsühhiaatrilise genoomika kaasprofessorit Kelli Lehtot on usutlenud Piret Pappel.
- 24 | SÜNDMUSTE HORISONDIL**
Liiga suured, liiga vara: James Webbi teleskoobi leitud „väikesed punased täpid“
- 26 | HARAKALE HAIGUS**
„Lampjalgsuse profülaktika on riiklikult tähtis“
- 30 | KALAMAJA KULLAAUK**
Ühele töövahend, teisele ehe, kolmandale ...
- 34 | MAA, ILM JA MÕNDA**
Lumi ja ilm
- 36 | NOA LAEVA KIILUVEES**
Muzungu’na Ugandas
- 39 | LUU-UURIJA LEID**
Inimluuleid Paistu kirikaaist
- 44 | AIVAR KRIISKA**
Rhodos – hospitalitide militaararhitektuur antiigi varemeil
Rhodose linn on tänini säilinud keskaegse militaararhitektuuri kroonijuveel, millel ei ole võrdset kogu maailmas.
- 50 | JAAN LAHE**
„Tema jalad olid nagu karu jalad ..“
Karudest ja karusümbollikast Piiblis
Piiblis on karusid kujutatud eeskätt põlluharijate, aiapidajate ja karjakasvatajate vaatevinklist: kui vaenulikke ja ohtlikke loomi, kelle eest tuli oma karja kaitsta.
- 56 | KOSMOSEKROONIKA**
- 58 | JÕUPROOVID OLÜMPIAADIL**
Noorte füüsikute väga edukas olümpiaadisuvi
- 59 | MIKS.EE**
Miranda Mirabel Rajamäe kogemus Luksemburgi teadusmessilt
- 60 | ÕPETUSEST VÕRSUB IVA**
Psühholoogia tulek: algupärased õpperaamatud
- 61 | RAAMAT**
Jüri Engelbrechti nähtamatu kolledž
- 62 | ENIGMA**
Veel polüminokujundite liitmisi
- 63 | RISTSÕNA**
- 64 | MÄLUSÄRU**
Auhinnaks raamat!

10

18

30

44

FOTO: VALLO KRUUSER

Vaimsete hädade geneetilised tagamaad

Selle ajakirjanumbri kaaneteema viitab intervjuule, milles on jutuaineks palju räägitud vaimsed hädad, näiteks depressioon ja aktiivsus- ja tähelepanu-häire ehk ATH, ning võimalused neid senisest täpsemalt kindlaks määrata. Nimelt püüab Tartu ülikooli kaasprofessori Kelli Lehto uurimisrühm üles leida geeni-variantid, mis tekitavad vaimse tervise häireid. Selle tulemusel saaks senisest lihtsamalt ja täpsemalt üksteisest eristada nii mitmesuguseid depressioonitüüpe kui ka depressiooni, bipolaarset häiret või ATH-d. Kuna neid hädasid ravitakse erinevalt, aitaks täpsemad diagnoosivõimalused määrata arstidel õige raviviisi. Seni maani pannakse mõne vaimse probleemiga kimpus olijale diagnoos eeskätt

hädalise enda ütluste põhjal ning häirete bioloogilise tausta kohta napib teadmisi.

Niisugused uuringud on äärmiselt olulised, sest ainuüksi ATH-d on viimasel ajal nii Eestis kui ka mujal maailmas diagnoositud üha rohkem, eriti täiskasvanutel. Pikka aega on ATH-d tuvastatud enamasti lastel, ent kuna häirel on tugev geneetiline taust, kipuvad sellele iseloomulikud tunnused – näiteks rahutu olek, keskendumis- ja planeerimisraskused ja tõrked ülesannete lõpetamisel – vae- vama ka täiskasvanueas inimesi. Seejuures muudab olukorra keeruliseks tõsiasi, et täiskasvanuil kattuvad ATH sümptomid suuresti teiste vaimsete probleemide, näiteks depressiooni või ärevushäire tunnustega.

Arvestades tööka, et ATH-ga seostub mitu inimese geenivarianti, peaks neid saama n-ö biomarkeritena kasutada ka ATH diagnoosimisel. Vähe sellest – samal põhimõttel võib edaspidi õnnestuda paremini kindlaks teha teisi vaimse tervise probleeme.

Vaimsest tervisest ja selle hoiust rääkides ei saa kuidagi jätta kordamata lihtsaid soovitusi, millele Kelli Lehto usutluses viitab: magama peaks nii palju, et tunneksid end väljapuhanuna, unustada ei tohi kehalist aktiivsust ja tervislikku tootumist ning samavõrd tähtsad on ka head suhted lähedaste ja sõpradega.

Head lugemist ja olge ikka meiega! •

Ulvar Käärt, peatoimetaja
ulvar@horisont.ee

horisont

Ulvar Käärt, peatoimetaja
ulvar@horisont.ee

Monika Salo, keeleteimetaja
monika.salo@loodusajakiri.ee

Kersti Tormis, kujundaja
kersti@horisont.ee

Riho Kinks (reklaam)
riho.kinks@loodusajakiri.ee

Katre Palo, tegevtoimetaja
loodusajakiri@loodusajakiri.ee

Toimetuse kolleegium:

Maarja Grossberg-Kuusk, Jaan Aru,
Antti Tamm, Andi Hektor,
Jaan-Juhan Oidermaa,
Ivo Kruusamägi,
Helen Rohtmets-Aasa,
Martin Vällik, Annely Allik

Tellimine: 666 2233,
www.tellimine.ee/loodusajakirjad
tellimine@ohtulehtkirjastus.ee
Tellimine välismaale:
www.ke.ee, info@ke.ee

Ilmunud aastast 1967, 6 numbrit aastas

Toimetus: Rävälä pst 10,
15042 Tallinn
tel 610 4105

e-post: horisont@horisont.ee
Vaata ka Horisondi seina Facebookis!

Väljaandja: MTÜ Loodusajakiri,
Rävälä pst 10, 15042 Tallinn
e-post: loodusajakiri@loodusajakiri.ee

ISSN 2228-3471 (e-luger)
Autoriõigus: MTÜ Loodusajakiri, 2026
Trükitud Printall AS

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA

Ajakiri ilmub
Eesti teadusagentuuri toetusel

